

PLANTENWERK GROEP

--- NMC-Schijndel --- Natuurgroep Gestel ---

Plant van de maand september 2023

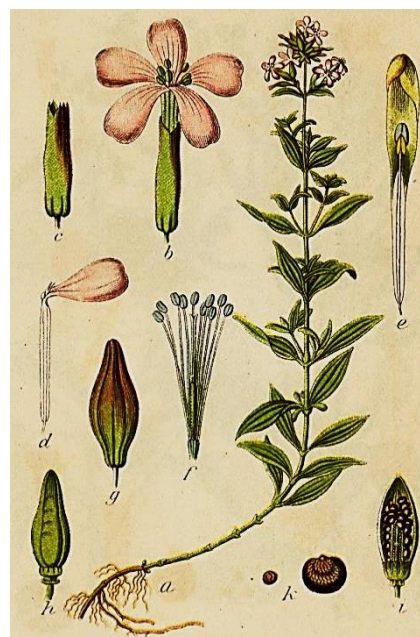
Zeepekruid

Algemeen

Wetensch. naam	Saponaria officinalis L.
Uitspraak	Saponária officinális
Familie	Caryophyllaceae/Anjerfamilie
Geslacht	Saponaroa/Zeepekruid
Soort	Zeepekruid
Hoogte	40 – 70 centimeter
Plantvorm	Kruid
Plant	Eénhuizig
Wortels	Wortelstok
Stengels	Rechtopstaand
Bladstand	Tegenoverstaand
Bladvorm	Elliptisch langwerpig
Bladkleur	Groen
Bladrand	Gaaf
Bloeiperiode	Juli – september
Bloeiwijze	(Bij)schermb
Bloemvorm	Regelmatig vijftalig
Bloemkleur	Wit/licht roze
Bloementype	Tweeslachtig
Kelkbladen	5
Kroonbladen	5
Meeldraden	10(2x5)
Stijlen	2
Stempels	2
Vruchtbeginsel	Bovenstandig
Vrucht	Doosvrucht
Levensduur	Overblijvend
Plantvorm	Hemicryptofyt
Groeiplaats	Kalkrijke plaatsen.

Foto 1. Zeepekruid

Afb. 2. Overzichtsbeeld

Inleiding

Zegswijzen ***:

"Plant bomen met Sint-Michael(29 sept.) en beveel ze te groeien.

Zet ze met Maria-Lichtmis(2 febr.) en zorg dat ze groeien".

Bij het zien van foto 1 zal bij ieder van ons al snel een beeld van herkenning verschijnen. Zo'n bundel bloemenpracht kun je gewoon niet missen, althans dat is mijn ervaring. Het duurde nog tot ik in 'De stam van de Holenbeer' tegenkwam dat Ayla zich waste met Zeepekruid

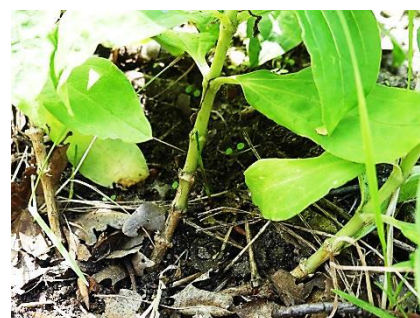

Foto 3. Stengel

kruid. De plant kreeg vanaf toen ook een naam voor mij en nu dan meer informatie door Zeepkruid als Plant van de Maand september te kiezen.

Naamgeving

Saponaria. Het Latijnse *sapo* en het Grieks *sapon* staan beide voor zeep en als je bedenkt dat *arius* achtig betekent, dan wordt *saponaria* zeepachtig.

Officinalis. We komen dit tweede deel van de plantennaam geregeld tegen. Weer gaan we terug naar het Latijn waar het *officium* een werkplaats is. Zien we die werkplaats in het kader van een plantkundig of medisch verband, dan is de apotheek niet ver meer. De stap naar geneeskrachtig (kruid) wordt zo duidelijk.

Zeepkruid. Ayla geeft aan dat de naam juist gegeven is. Hoe? Daar kom ik nog op terug.

In het Fries, Frans, Duits en Engels noemt men de plant achtereenvolgens: Sjippekrûd, Saponaire, Ehtes Seifenkraut/Gewöhnliches Seifenkraut/Nelken gewächse en Soapwort. Nog andere namen voor de plant zijn: Siep-pekruûd en Waskruid.

Plaatsing

Heukels** plaatst de plant in de Anjerfamilie, verder in het geslacht Zeepkruid en de soort Zeepkruid. In het geslacht Zeepkruid wordt verder alleen nog het Muurzeepkruid genoemd dat ontsnapt is uit de (rots)tuin.

Beschrijving

Levensvorm. Zeepkruid(foto 1) is een overblijvende plant en valt bij de indeling van Raunkiaer onder de Hemikryptofyten. De plant zal tussen de 40 en 70 cm. groot worden.

Wortels. Het wortelstelsel is een zich vertakkende kruipende wortelstok(afb.2). Dit verklaart meteen waarom je de plant altijd in groepjes ziet.

Stengels. De rechtopgaande(foto 3) stugge stengels voelen ruw aan. Ze zijn gevuld(foto 4*) en kunnen naar groen-blauw kleuren. Op de knopen zijn ze verdikt.

Bladeren. De bladstand, van de eivormige/elliptische bladeren met een spitse top, is tegenoverstaand(foto 4*). Ze zijn vijf tot tien centimeter lang en anderhalf tot vier centimeter breed(foto 5 en 6). De onderste bladeren zijn gesteeld. De nervatuur is, met zijn drie of vijf uitspringende nerven, veernervig. De bladrand is gaaf. In de oksels van de ongesteelde bladeren groeien soms drie kleine blaadjes. Foto 7 laat dat van bovenaf als een verrassend plaatje zien.

Bloemen. Van deze plant is het de bloem die de aandacht zeker waard is, te beginnen met de beschrijving van **J.P.Thijse** in zijn boek *Kruiden langs heg en steg*: "De bloem is gebouwd als koekoeksbloem: een rolronde, vergroeide kelk, vijf kroonbladeren met duidelijke nagel en plaat en bijkroonschub, tweemaal vijf meeldraden en een stamper met bovenstandig vruchtbeginsel en centrale zaaddrager. Er zijn maar twee stijlen." Bij deze volzin: - de rolron-

Foto 4*. Doorsnede stengel

Foto 5. Blad bovenzijde

Foto 6. Blad onderzijde

Foto 7. Extra blaadjes

Foto 8. Bijkroonschub

Foto 9. Viermaal bloem

de vergroeide kelk is op foto 1 al te zien; - afbeelding 2 laat bij *d* zien wat nagel en plaat betekenen (nagel is het gedeelte in de kelk en plaat is het zichtbare gedeelte buiten de kelk); - de kroonbladen hebben twee keelschubben (bijkroonschub) op de overgang van nagel naar plaat, zie foto 8. **Thijsse** vervolgt: "In de namiddag beginnen de spiralig ingedraaide kroonbladen uit de kelk tevoorschijn te komen en even voor zonsopgang zijn ze zo ver, dat de platen zich kunnen ontplooien. Tegelijk verschijnen dan de helmknoppen van vijf meeldraden. In de bloemen, die zich gisteravond openen, komt het tweede vijftal meeldraden tevoorschijn en in die van eergisteren vertonen zich nu twee stempels. De bloem is duidelijk protandrisch." Bij deze beschrijving: - op foto 9 kun je de vier stadia (ingedraaide kroonbladen – ontplooiende platen – vijf meeldraden met de helmknoppen – twee stempels) vinden; - protandrie wil zeggen dat de helmknoppen vóór de stempel rijp zijn, dit met het oog op kruisbestuiving. Opm. van het vervolg: De hoofdletters vormen de zin, de tussenvoegsel de informatie.

Kenmerken als: bloeiwijze → Aan de top een aantal bloemen met daaronder aan weerszijden van de stengel opnieuw enkele bloemetjes op steeltjes. Het geheel lijkt een scherm (foto 10*); kleur → Wit en/of naar roze kleurend, ze blijven witter in de schaduw en in de loop van de bloei worden ze donkerder roze; vorm → regelmatig vijftalig (foto 11); bloemtype → tweeslachtig; bloemgrootte → de vergroeide vijf kelkbladen vormen een rond de twee centimeter lange buis, de bloemen zijn tweeënehalf tot vier centimeter groot; Reuk → controleer of je de wat zoetige geur opvangt, **zijn hiermee de revu gepasseerd.**

Vruchten. Het bovenstandig vruchtbeginsel groeit uit tot een doosvrucht. Op de bestuiving kom ik bij 'organismen op de plant' nog terug, terwijl er ook zelfbestuiving voorkomt.

Groeiplaats

Bekijken we de groeiomstandigheden (zie ook afb. 13*) dan zien we dat:

- het substraat matig voedsel- en kalkrijk zal zijn.
- er een droge tot matig vochtige omgeving is.
- de plant gedijt op een zonnige plaats. In de halfschaduw worden de stengels langer en blijven slapper.
- de groeiplaats vrij droog zal zijn.

Zeepruik kunnen we op verschillende plaatsen, waaronder ruderaal terreinen, tegenkomen. Uitkijken dus.

Verspreiding

Kaartje 14 laat zien waar de plant wereldwijd groeit. Oorspronkelijk komt de plant uit Zuid-Europa. In Nederland staat Zeepruik te boek als *archeofyt*, d.w.z. dat de plant zich hier voor 1500 heeft gevestigd.

Organismen op de plant

De nectar zit diep in de bloem. Opnieuw wil ik **J.P.Thijsse** aan het woord laten omdat hij zijn geduld-

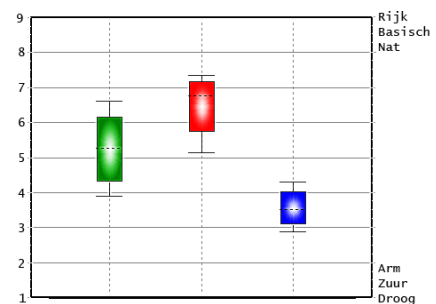
Foto 10*. Bloeiwijze

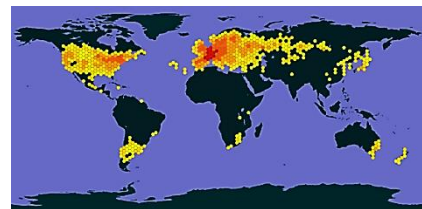
Foto 11. Bloem

Foto 12*. Vruchten

Afb. 13*. Ecologische parameters

Afb. 14. Verspreiding

Foto 15. Meekrap-/Kolibrivlinder

ge, langdurige waarnemingen zo mooi beschrijft. "De honing wordt afgescheiden onder in de bloem en is dus alleen bereikbaar voor insecten met zeer lange tongen, met name de Pijlstaartvlinders of Sphinxen. Die zijn er evenwel niet al te veel. De minst zeldzame is de Meekrapvlinder en als er nu maar één komt opdagen, dan worden in een ommezien dozijnen bloemen geholpen, want bliksemsnel snort deze vlinder van bloem tot bloem. Bij ontstentenis van de Sphinxen doet het Pistooltje of Gammavlinder nog goed werk. Weliswaar is zijn tong eigenlijk niet lang genoeg, maar hij dringt en wurmt zo lang, tot hij nog wat honing kan bereiken. Daarbij wordt dan dikwijls de kelk gescheurd en kunnen andere insecten bij de honing komen, hommels en honingbijen. De tuinhommel, die de langste tong heeft van al onze hommels, kan ook in ongescheurde bloemen aan honing komen. De aardhommel echter bijt onder in de kelk een paar gaten en komt zo aan de honing. De honingbij weet van die gaten te profiteren. Alles met alles wordt het Zeepkruid dus nog druk genoeg bezocht, al blijft dan ook de gatenbijterij en wat daarmee samenhangt zonder nut voor de bestuiving".

Foto. 16. Pistooltje/Gammauil

Foto 12* laat zien dat een en ander tot een herkenbare bloemen/vruchten chaos leidt.

Voortplanting

Insecten bestuiven de plant. Als de doos van de rijpe doosvrucht zich met vier spleten opent, kunnen de bruine zaden zich verspreiden. De zich vertakkende wortelstok zorgt voor vegetatieve vermeerdering.

Gebruik

-Als er één kruid is dat in zijn naam het gebruik ervan aangeeft, dan is dat zeker Zeepkruid. Snij de wortel in schijfjes, plons ze in water, verwarmen, schudden en er zal een zeepachtig schuim ontstaan. Heb je de lakens op de bleek liggen, sprenkel dat zeepsop erover, na drogen afborstelen en de lakens zullen hagelwit zijn. Wie oogst daartoe de wortelstok in oktober?

-In de apotheek heet de plant *Herba et Radix Saponariae*. Het 'officialis' in de wetenschappelijke naam komt zo dubbel tot uitdrukking, zowel het kruid(*herba*) als de wortel(*radix*) worden benut. De plant is bloedzuiverend.

-Zeepkruid heeft dienst gedaan door de wollen habijten van de monniken te wassen. De monniken brachten het Zeepkruid mee naar het noorden en uit hun kruidentuinen is het ontsnapt zodat we het nu na eeuwen op vele plaatsen tegenkomen.

-Aan toiletzeep wordt geurstof van het Zeepkruid toegevoegd.

-Als tuinplant –soms met gevulde bloemen- woekert hij vanwege de wortelstok.

Tot slot

Legswijzen ***:

"Plant trees at Michaelmas & command them to grow.

Set them at Candlemas(2 febr.) & entreat them to grow".

In de inleiding op het Zeepkruid komt de gedachte aan Ayla in me op, nu in het 'Tot slot' zie ik de met roet bevuilde vuurgod Hephaistos. Hij raakt de godin van liefde en vruchtbaarheid Aphrodite aan waardoor ze uiteraard bevuild raakt. Uit het badwater dat zij verbruikt heeft zou de plant Zeepkruid zijn ontstaan.

Als ik deze legende nuchter overzie lijkt het me een variant op het thema wat was er het eerst: de kip of het ei? Laten we daarover niet inzitten, maar deze maand nog genieten van het bloeiende Zeepkruid(foto 17).

Foto. 17. Bloeiend Zeepkruid

Tekst : Gerard te Dorsthorst

Afb. foto's: GtD(1,3,5,6,7,11,17); Deutschlands Flora in Abbildungen(2);
Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online(4,10,12,13);
Saxifraga(8,9,15,16); GBIF(Global Biodiversity Information Facility)(14).

1. Zeepkruid	Boxtel	14 aug. 2023
2. Overzichtsbeeld	Jacob en Johann Georg Sturm	1796
3. Stengel	Boxtel	14 aug. 2023
4*. Doorsnede stengel	Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online	
5. Blad bovenzijde	Boxtel	14 aug. 2023
6. Blad onderzijde	Boxtel	14 aug. 2023
7. Extra blaadjes	Boxtel	14 aug. 2023
8. Bijkroonschub	Saxifraga – Jan van der Straaten	
9. Viermaal bloem	Saxifraga - Willem van Kruijsbergen	
10*. Bloeiwijze	Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online	
11. Bloem	Boxtel	14 aug. 2023
12*. Vruchten	Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online	
13*. Ecologische parameters	Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online	
14. Verspreiding	GBIF	
15. Meekrap-/Kolibrivlinder	Saxifraga – Peter Meininger	
16. Pistooltje/Gammauil	Saxifraga – Willem van Kruijsbergen	
17. Bloeiend Zeepkruid	Bossche Broek	28 aug. 2013

---

*<https://www.floravannederland.nl/planten/zeepkruid>

**Heukels' FLORA van Nederland. 24^e druk. 2020.

***uit: THE COUNTRY DAIRY OF AN EDWARDIAN LADY. Edith Holden, 1906.

DE VREUGDE VAN HET LANDLEVEN. Edith Holden, 1906.

Opm.

De Plant van de Maand is te vinden op: <https://www.nmcschijndel.nl>

en op: <https://www.natuurgroepgestel.nl>